

הורו פוסקי זמננו שעתה אין לנו להקפיד ולהתענות על חלום רע, וכל שכן בשבת (ע' דינים והנהגות חזו"א או"ח ה,ד ובאגרות חזו"א ח"ב קמט; שו"ת דברי חכמים 198. וכן שמעתי מהגרע"י שליט"א בשיעור).

דפים יב – יג

יג. א. עברו התעניות הראשונות על הגשמים, ולא נענו – מה עושים?
ב. סדר היום בתענית ציבור, כיצד?

א. עברו שלש תעניות של הציבור ולא נענו, בית דין גוזרים שלש תעניות אחרות על הציבור. אוכלים ושותים מבעוד יום ואסורים במלאכה (קראו עצרה – כעצרת), וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ונועלים את המרחצאות.
עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרים עליהם עוד שבע שהן י"ג תעניות. יתרות תעניות הללו על הראשונות, שבאלו מתריעים, ונועלים את החנויות [בשני – מטים עם השיכה, ובחמשי פותחים מפני כבוד השבת, וכדלקמן].
עברו אלו ולא נענו, ממעטים במשא ומתן בבנין ובנטיעה בארוסין ובנישואין ובשאלת שלום בין אדם לחברו, כבני אדם הגזופים למקום.
היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן (- של תקופה. ירושלמי, רמב"ם ועוד). [יצא ניסן וירדו גשמים (ולא ירדו מקודם. ראשונים, עפ"י ירושלמי) – סימן קללה].

ב. מן הבוקר מתכנסים בבית הכנסת, ומעיינים בעניני העיר (- דורשים וחוקרים ובודקים במעשי הציבור ומסירים המכשולים, ומטילים שלום ביניהם, ואם גזל וחמס בכפיהם – מפייסים את הנגזל ומשפילים בעלי זרוע. עפ"י רש"י רמב"ם ועוד). מחצות היום – ברבע הראשון קוראים בתורה ('יחל') ובהפטרה ('דרשו'), וברבע האחרון מבקשים רחמים בתפילה.
המגן-אברהם (תקעו) תמה מדוע אין נוהגים כן בזמננו, לעיין בעניני העיר כנ"ל, והלא זהו עיקר התענית. וי"א משום שאין תענית ציבור בבבל. ע' קרבן נתנאל; נתיב חיים. וכבר בזמן הראשונים לא היו נוהגים כן. ע' ר"ן מגילה ל: מחו"ז רעא.

דף יג

יד. א. מה דין רחיצה בחמין ובצונן – בתענית ציבור, בתשעה באב ובאבל? ומה דין טבילת מצוה?
ב. איסור נעילת הסנדל ואיסור מלאכה – כיצד?
ג. מה דין כיהול פרכוס סיכה ותכבוסת באבלות?

א. רחיצת כל הגוף בחמין אסורה בתעניות ציבור ובאבל על מות קרובים. וגם בת בוגרת הצריכה להתקשת כדי להינשא, בימי אבל אביה אסור לה לרחוץ בחמין.
בצונן; פרם בר פפא אמר רב חסדא: בתשעה באב ובאבל אסור, ובשאר תעניות, שלא אסרום אלא משום תענוג – מותר. וכן סייעו רב אידי בר אבין. ורבא, לפי לשון אחת התיר אף באבל לרחוץ בצונן כל שבעה. ויש אומרים שרבא אסר. וכן הסיקו להלכה.

רחיצת פנים ידים ורגלים; בתעניות – מותר [אפילו בחמין]. באבל אסור אפילו להושיט אצבעו בחמין (רב ששת). ובצונן מותר.

- א. לדעת רבי"ה, עתה שאין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב, מותר לרחוץ בחמין אפילו ב"ז בתמוז וכד'. ורבי יואל אביו אסר לרחוץ בחמין. וכן נקט הב"ח שהמנהג להחמיר. ואולם שאר אחרונים נקטו להתיר אלא שראוי לבעל נפש להחמיר על עצמו, אך לא בנעילת הסנדל, וכן לא בתשיש בליל טבילה. וכן אין להחמיר ולהמנע מרחיצה בחמין כשחלה התענית בערב שבת, כגון עשרה בטבת (מובא במשנ"ב תקנ"א סק"ו).
- ב. בתשעה באב, יש ראשונים שכתבו על פי סוגיתנו להתיר רחיצת פנים ידים ורגלים בצונן, כאבל. ואולם הסכמת הפוסקים (עפ"י פסחים נד) לאסור כביום הכפורים (או"ח תקנ"ז, וע' בבאור הענין בחדושי הנצי"ב).
- ג. הגבורת-ארי והרש"ש פירשו שלרב חסדא אסור לאבל לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו בצונן.

כל חייבי טבילות [בזמנם] טובלים אף בתשעה באב וביום הכפורים. ורבי חנינא סגן הכהנים אוסר. [לפי הדעות דלעיל שרחיצה בצונן מותרת בתשעה באב, לא אסר רבי חנינא אלא בכגון חמי טבריא, ואף אם אין לו מקום אחר לטבול].

- א. כתב בספר שפת אמת שנראה להחמיר ולא לטבול בחמין אלא בצונן. אך אפשר שאם קשה לטבול בצונן מותר בחמין, והכל בכלל 'טובלים כדרך'.
- ב. עתה נקטו הפוסקים, כיון שאין לנו טבילה בזמנה [כי הנשים יושבות שבעה נקיים על טפת דם כחדל], אין טובלים בתשעה באב (עפ"י או"ח תקנ"ח, וע' בשו"ת מהרי"ל טו, ב). עוד בעניני טבילה ביום הכפורים – ביומא פח.

ב. איסור נעילת הסנדל – בעיר ולא בדרך. הכיצד, יוצא לדרך – נועל. נכנס לעיר – חולץ.

- א. כן הדין בתעניות ציבור, בתשעה באב, באבל ובמנוחה (רי"ף עפ"י ירושלמי. וע' ב'שערי לוכר א"מ' ח"א עמ' פט שרצה לצדד עפ"י הרמב"ם שבת"ב יש איסור נעילת הסנדל בכל אופן. וצ"ע). ומנוחה אפשר שמותר בכלל בנעילת הסנדל, ונסתפקו בזה בגמרא במועד-קטן (ער"ן; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רסג; שו"ת הריב"ש קעג). ויש שנקטו לחומרא (ערא"ש מו"ק; שו"ת הרשב"א תקע – בשם רבנו אברהם; ריטב"א ועוד).
  - ב. מכך שנקטו התר נעילת סנדל בדרך ביחד עם התר מלאכה בלילה ורחיצת פניו ידיו ורגליו – משמע שמותר הדבר לכתחילה (חדושים ובאורים).
- סוגי המנעל האסור; נעילת הסנדל במקום סכנת עקרב וליולדת – ביומא עח.

איסור מלאכה בתענית ציבור – ביום ולא בלילה (קראו עצרה אספו זקנים – מה אסיפת זקנים ביום אף איסור מלאכה ביום).

- א. נראה שאיסור מלאכה מתחיל מהנץ החמה ולא מעלות השחר (עפ"י שפת אמת).
- ב. כתב רש"י: מכאן משמע שליל תשעה באב מותר במלאכה, אבל אין מפרסמים הדבר. ואולם המגן-אברהם (תקנ"ג סק"ג) ושאר פוסקים כתבו לאסור [במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב. ע' פסחים נד], ואינו דומה לשאר תעניות ציבור שאין איסור אלא ביום משום אסיפת העם.

ג. אין הבוגרת (הראויה לינשא) רשאה (פרשו התוס': חייבת) לנוול את עצמה בימי אבל אביה, אבל נערה אינה בכלל זה שעדיין אינה עומדת להנשא. ופירשו לענין כיחול (העינים) ופירכוס (השער. רש"י). והוא הדין לתכבוסת הבגדים. ומכאן ששאר אבלים אסורים בתכבוסת כל שבעה (רב חסדא). וכן אסורים האבלים בסיכה כל שהוא. ואם להעביר את הזוהמא מותר.

דפים יג – יד

טו. א. תפילת תענית – היכן היא נאמרת בתפילה, ביחיד ובש"ץ?
ב. מה בין שלש תעניות ראשונות שבית דין גוזרים על הציבור, לשלש אמצעיות, ומה בין אמצעיות לאחרונות – לענין איסורי התענית, סדר התפילה, החייבים והפטורים מן התענית?
א. תפילת תענית ('ענגו') ליחיד; רב יהודה אמר: אומרה ברכה לעצמה בין גואל לרופא (וכן אמר רב שמואל בר ססרטאי. וכן אמר רב חייא בר אשי אמר רב). ואולם רב יצחק (/ יוסף) ורב ששת אמרו: אומרה בתוך ברכת 'שומע תפלה'. וכן אמר רב אשי בשם רבי ינאי בן רבי ישמעאל. וכן הסיקו בגמרא להלכה. שליה ציבור, לדברי הכל אומרה ברכה לעצמה בין גואל לרופא.
א. אין חילוק בין תענית יחיד ובין יחיד המתפלל עם הציבור בתענית ציבור (רא"ש וראב"ה. וע' גם בשבת כד).
ב. לא אמר 'ענגו' במקומו – אומר קודם עקירת רגלים בלא ברכה. לא נזכר עד שעקר רגליו – אין מחזירים אותו להתפלל.

ב. כאמור למעלה, בשלש תעניות הראשונות שבית דין גוזרים על הציבור, אוכלים ושותים משחשכה ואין נוהגים בהן כל חמשת העינויים אלא אכילה ושתיה בלבד, ואילו בשלש אמצעיות אוכלים ושותים מבעוד יום ואסורים בכל חמשת העינויים מהלילה, ואסורים בעשיית מלאכה ביום. שבע תעניות האחרונות יתרות עליהן שבאלו מתריעים בשופר ומוציאים את התיבה לרחובה של עיר, ונועלים את החנויות וכדלהלן. הסיקו בגמרא שאין אומרים כ"ד ברכות בציבור אלא בתעניות אחרונות, לא בראשונות ולא באמצעיות (עפי רש"י).

יש סוברים שאין הדבר ברור, ולרב אשי אומרים כ"ד ברכות באמצעיות. ועוד צדדו הראשונים האם היתה תפילת נעילה באמצעיות וי"א אף בראשונות (ער"ן רפ"ד ועוד).
עוברות ומניקות; הסיק רב אשי בישוב שלש הברייתות (כפרש"י ותוס') שמתענות באמצעיות ולא בראשונות (הקלות) ולא באחרונות (המרוכות).
חילוקים נוספים בין התעניות הללו, לענין אנשי משמר ובית אב, כמבואר להלן טו.

דף יד

טז. א. במה מתריעים וכמה?
ב. באלו צועקים ולא מתריעים?
ג. האם בית דין מרבים לגזור תעניות יתר על השנויים במשנתנו?
ד. נעילת החנויות בשבע תעניות אחרונות – כיצד?
ה. מיעוט בבנין, בנטיעה ובשאיילת שלום – כיצד?
ו. האם אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ולחגור שק?